

ЦАРЬОВА Ірина Валеріївна,
*професор кафедри українознавства
та іноземних мов
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філологічних наук, доцент*

УНІФІКАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Терміносистема криміналістичної експертизи на сьогодні дедалі частіше стає самостійним об'єктом дослідження, адже стандартизація лексемного апарату криміналістичної експертизи є надзвичайно важливим процесом для розуміння специфіки, структури та семантики криміналістичної термінології взагалі. Уніфікація терміносистеми криміналістичної експертизи є однією з основних умов правильного розуміння спеціалізованого тексту, що є базисом прийняття відповідного рішення під час розслідування певного злочину. Водночас криміналістична експертиза обслуговує різноманітні аспекти, насамперед відіграє функцію інструмента вирішення кола завдань, що пов'язані з розслідуванням механізму й умов скоєння злочинів. У її складі вагома кількість розділів: «методологія криміналістики, криміналістична техніка, слідча тактика, методика розслідування окремих видів злочинів» [1, с. 21]. До системи тактичних дій, що використовуються задля вирішення механізму злочину, належить криміналістична експертиза.

Про важливість та необхідність дотримання вимог системності часто згадується і на сторінках наукової літератури, присвяченої актуальним проблемам криміналістики та загальної теорії судової експертизи. Для вироблення теоретичних засад української термінології криміналістичних експертиз та впорядкування поняттєвого апарату важливим підґрунтям стали наукові праці: Н. Артикуци, В. Атаманчука, Р. Белкіна, Л. Гапонової, В. Радецької, В. Шепітька, О. Юрчук.

На сьогодні проблема, що пов'язана з однозначністю термінів є не вирішеною, а практика свідчить, що в одній галузі знань той самий термін має одне значення, а в іншій – відмінне. Термін *операція* вживається: 1) у медицині: хірургічне втручання з лікувальною метою при деяких захворюваннях або пораненнях; 2) у військовій справі: сукупність бойових дій, підпорядкованих єдиній меті, єдиному завданню, або одна така дія; 3) у фінансовій справі: пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта.

Не володіючи спеціальною термінологією, експерти іноді використовують довільні визначення. У висновках експертів можна знайти фрази «на внутрішній стороні верхньої обкладинки паспорта...», «на внутрішній стороні нижньої обкладинки паспорта...». Правильно в таких випадках використовувати поліграфічні терміни – «передній форзац» та «задній форзац».

Аналізуючи вимоги стислості стосовно термінологічного апарату криміналістичної експертизи, відзначимо, що сучасна термінологія має досить широкий набір термінів-словосполучень простої і складної структури. Разом із поняттям «електронні докази» (electronic evidence), наприклад, часто застосовують поняття «цифрові докази» (digital evidence). Оскільки на законодавчому рівні ці поняття ще не окреслені, їх використовують паралельно. Серед доказів (ст. 84), а також речових доказів (ст. 98) чинний КПК України електронних (цифрових) доказів або доказів в електронній формі не передбачає. Останнім часом з'явилося ще одне поняття – «віртуальні докази» – такий, що може або має виявлятися за певних умов; можливий, уявний, здатний заступати собою що-небудь; який не має фізичного втілення або відрізняється від реального, наявного, такого, що існує (ВТСУМ). Тому віртуальний доказ – це такий, якого не існує в реальності.

Зауважимо й таку особливість загальних понять, як відсутність текстуального розкриття їх змісту. І для специфічних понять, і для загальноновживаних термінів з вузькоспеціальним значенням, важливим є очевидність уживаного значення. Зазвичай такими термінами в законі є подані визначення. Якщо цього немає, значення терміна визначається, виходячи із загального контексту. На жаль, як показує практика правозастосування, таке визначення терміна не завжди набуває правильного тлумачення. Тому при першому вживанні терміна із спеціальним значенням для уникнення надмірного широкого або неточного тлумачення доречно давати до нього відповідні нормативні роз'яснення. Наявність визначень понять у нормативно-правових актах за допомогою правових дефініцій має важливе значення для забезпечення точності і єдності термінології, є необхідною умовою точного і ясного розуміння тексту [2].

В українському спеціальному словнику криміналістів є термін «речовий доказ», до теперішнього часу в усному мовленні фахівців простежуємо випадки використання саме вищевказаної лексеми – «вещдок». В окремих випадках для утворення професіоналізмів суфіксальним способом від однослівного терміна використовуються експресивний суфікс -ак, характерний для розмовної лексики: лексема слідак в усному спілкуванні фахівців криміналістичного експертизи (а загалом і фахівців багатьох галузей юриспруденції) замінює унормований відповідник слідчий.

Шляхом метонімічного перенесення утворений професіоналізм око на позначення оптичного приладу для розглядання дрібних штрихів підпису або почерку, що використовується при криміналістичному дослідженні почеркових об'єктів. Він є розмовним відповідником терміноодиниці лупа.

На конотативному рівні у значенні професіоналізму шаблон присутня оцінна сема, тобто назва шаблон позначає поняття, якщо певний документ складений не особисто, а є скопійованим з якимось іншим шляхом заміни незначних параметрів. На означення супровідного листа, що додається до висновку експертизи, клопотання про надання додаткових матеріалів чи повідомлення про неможливість надання висновку дослідження, у мовленні фахівців використовується розмовне слово супровід.

Слова загальнолітературної мови наповнюються новим смислом, який не збігається з основним. З'являються штучно створені лексеми, наприклад, термін жилетка в кримінальному аргі означає «пристосування для розрізування кишень, вмонтоване в перстень»; буличник – «шахрай, що збуває просте скло під виглядом коштовного каменя» [3] тощо.

Терміносистема криміналістичної експертизи – це терміносистема професійної мови, що містить особливі засоби для виразу понять та процесів судово-експертних досліджень, їх наукового розвитку і оцінки, термінологічного і текстуального закріплення, вона обслуговує вузькоспеціальну сферу діяльності експертів особливим словниковим фондом, який складається із спеціальних термінологічних систем, з характерним специфічним засобом відбору, організації мовних засобів.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М. В. Криміналістика: підруч. у 2-х ч. Ч. 1. Харків: Консум, Основа, 1999. 416 с.
2. Царьова І. В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура. Дніпро: ЛІРА, 2020. 446 с.
3. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український). Харків: Право. 2001. 560 с.